

педагогічних та психологічних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (9-10 серпня 2019 р., м. Одеса). 2019. С. 112–115.

5. Шарова Т. М. Художня література як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями. Тези доповідей XVIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Літні наукові підсумки 2019 року»: (5 червня 2019 р., м. Дніпро). С. 84–89.

Шевченко В.Р.

здобувачка середньої освіти

ЗОШ I-III ступенів №4 м. Мелітополя

Мелітопольської міської ради Запорізької обл.

Шарова Т.М.

доктор філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ЕМІГРАЦІЯ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРИ ХХ СТ.: ВАСИЛЬ СТЕФАНИК & ІВАН ФРАНКО

Анотація. У дослідженні представлені особливості змалювання явища еміграції у художніх творах українських письменників. Узято до уваги творчість В. Стефаніка та І. Франка. Акцентовано на тому, що письменники демонстрували проблеми еміграції через актуальність означеного питання, розкриваючи цю проблему через категорії «свого / чужого».

Ключові слова: еміграція, художня література, художній простір, В. Стефанік, І. Франко.

Shevchenko V., Sharova T. Emigration in the Artistic Space of the XX century: Vasyl Stefanyk & Ivan Franko. The study presents the features of personal emigration in the works of Ukrainian writers. The works of V. Stefanyk and I. Franko are taken into account. Emphasis is placed on the fact that the writers showed the problems of emigration because of the urgency of this issue, and discovered this problem through the categories of «one's own / alien».

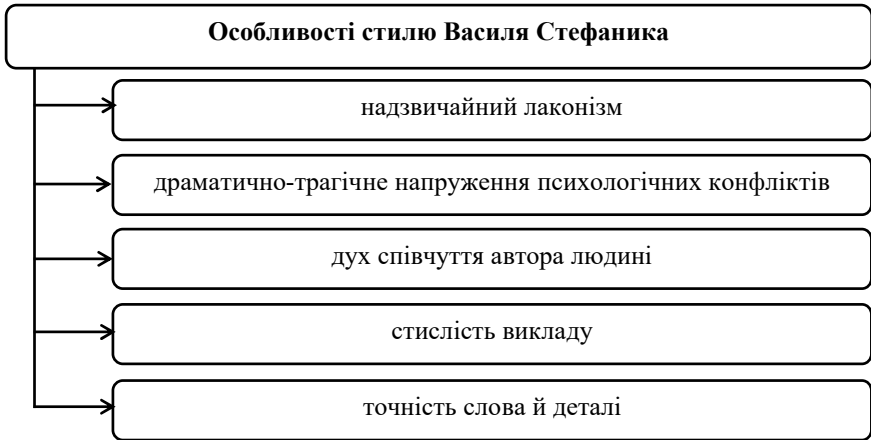
Key words: emigration, fiction, art space, V. Stefanyk, I. Franko.

У літературі ХХ століття багато відомих імен, які в коло своїх проблемних питань ставили еміграцію українського селянства. Важливим соціальним явищем кінця ХІХ – початку ХХ ст. була проблема еміграції, зокрема на західноукраїнських землях. Тяжке економічне становище змушувало селян Буковини, Галичини й Закарпаття шукати кращої долі за кордоном. Вони виїжджали у різні країни (Німеччина, США, Бразилія, Канада) на заробітки або на постійне проживання з метою пошуків кращої життєвої долі для себе та своїх рідних. Проте й на чужині на них чекала нелегка доля. Слід акцентувати увагу на тому, що еміграція знайшла відображення в художньому жанрі народної творчості – емігрантських піснях [9, с. 286].

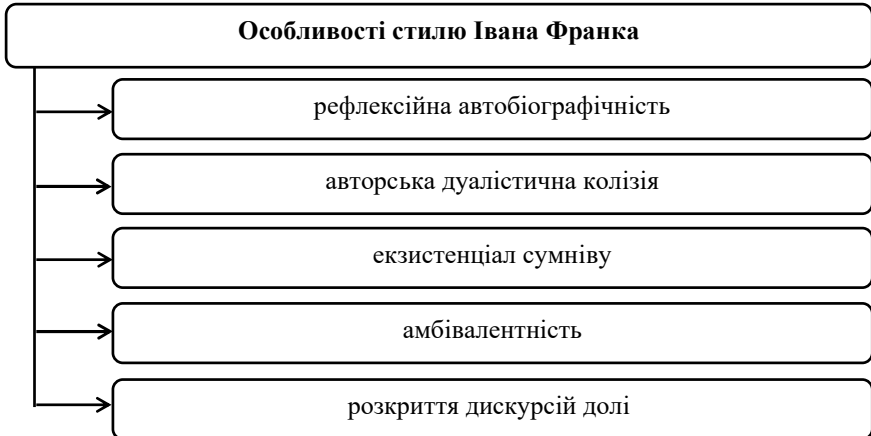
На сьогоднішній день питання еміграції в художній літературі набирає обертів у науковому просторі. Тему еміграції ґрунтовно досліджують такі літературознавці і критики, як М. Гнатюк, Л. Горболіс, О. Подлісецька, Є. Романів, Н. Романюга, М. Туницьката, О. Шостак та ін.

Так, сучасні дослідники М. Гнатюк та О. Шостак акцентують увагу на тому, що «від кінця ХІХ до початку ХХ ст. тривала перша хвиля еміграції українського населення, зумовлена передусім соціально-економічною ситуацією (безземелля, безробіття, бідність). У цей час спостерігався масовий виїзд до США, Бразилії, Канади, Аргентини, Німеччини, Південного Сибіру, Кавказу. Проблема еміграції дістала широкий суспільний резонанс і знайшла художнє відображення в українській літературі межі ХІХ–ХХ ст.» [1, с. 54]. Сучасна дослідниця Т. Шарова наголошує на тому, що «у полярному соціокультурному просторі формувалися й розвинулися умови для глибокого аналітичного осмислення сучасних літературних надбань, європейських канонів і взаємин із класичною спадщиною, здобутків і прорахунків попередників» [8, с. 29].

На межі ХІХ–ХХ ст. над темою еміграції населення України працювали й такі письменники, як В. Стефанік та І. Франко. Українські митці неодноразово наголошували на тому, що в образах своїх головних героїв вони втілюють людину, яка змушена залишити рідну землю в пошуках кращої долі. Прикладом такого подання теми еміграції можуть бути художні тексти Василя Стефаніка «Камінний хрест» та Івана Франка «До Бразилії».

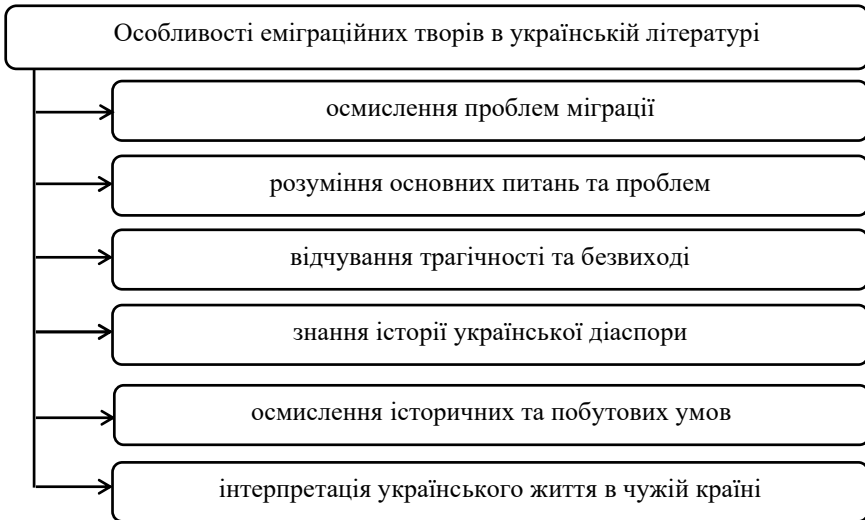
Василя Стефаника сучасні читачі вважають талановитим письменником, майстром малої прози. Його твори містять філософські відступи, актуальну проблематику. На думку сучасного дослідника С. Процюка, В. Стефаник уже на ранньому етапі своєї творчості здобув європейське визнання, тому його проза нині є актуальною [3, с. 94].

Відомий усьому світові, Іван Франко вважається титаном праці. Свого часу він організовував різноманітні літературні заходи, надихав прогресивні сили до розвитку та суспільної діяльності. Останнім часом відбувається переосмислення творчої спадщини Каменяра, оскільки у його творах із кожним прочитанням можна віднайти цікаві літературні відкриття митця

слова, а також зануритися в соціально-політичну атмосферу ХХ століття [4, с. 254].

Василь Стефаник та Іван Франко у ХХ столітті підійшли до ґрунтовного переосмислення теми еміграції. Здебільшого, у художніх творах митців можна виокремити такі особливості:

Самобутня творчість українського модерніста В. Стефаника й досі привертає увагу критиків та літературознавців. Дослідники вивчають різноманітні питання його творчості: стиль, хронотоп, індивідуальну манеру письма, кінематографічну діяльність митця. Найбільш вдалим для дослідників з погляду науковості було питання, що стосується парадигми художніх творів В. Стефаника з огляду на тему еміграції [2, с. 143].

У Василя Стефаника в «Камінному хресті» еміграція – один із виходів для селян з нестерпного становища, пошуки кращої долі. Відсутність землі та земельних наділів, різкий занепад селянських господарств, постійна загроза життю та знищення родин в Україні – це змушує селянську масу емігувати. Але поряд із тим можна стверджувати про те, що залишити рідну землю, батьківський дім та родину – це означало примиритися зі смертю. Так і з'явився камінний хрест на «могили» живих людей як символ трагедії у житті українців [6, с. 99]. Не випадково автор порівнює свого персонажа з твердим каменем, який витягли зі звичного, «свого», середовища: *«То як часом якась долішня хвиля викарбутить великий камінь із води і покладе його на беріг, то той камінь стоїть на березі тяжкий і бездушний. <...>*

Блимає той камінь, мертвими блисками, відбитими від сходу і заходу сонця, і кам'яними очима своїми глядить на живу воду і сумує, що не гнітить його тягар води, як гнітив від віків. Глядить із берега на воду, як на утрачене щастя.

Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду» [5].

Відтак, протягом всього твору зберігається гнітючий настрій, а переїзд до «чужої» землі сприймається як смертний гріх, загибель і відхід у небуття: *«А тож Бог не гніваси на таких, що землю на гиндель пускають?»*; *«підемо світами і розвіємоси на старість, як лист по полі»*; *«А то ті, небого, в далеку могилу везу... (звертається до своєї жінки, яка вмовила його на переїзд. – В.Ш.)»* тощо [5].

Поряд із В. Стефаником, який порушував тему еміграції, можна поставити творчість І. Франка, зокрема його цикл творів «До Бразилії» зі збірки «Мій Ізмарагд». Представлені тексти циклу написані автором з урахуванням еміграційного контексту. У творах Каменяра подано різноманітні аспекти планування виїзду за кордон, показ дороги, яка не є рідною головному героєві, а також зображення побуту на чужині. Досить уміло та вільно І. Франко оперує термінами-поняттями, такими як: емігрант, рідний дім, батьківщина, чужина тощо. Джерелом поезики його творів на тему еміграції стали фактори соціального та культурного контексту, зокрема на публіцистичному та художньому рівнях.

Головним завданням І.Франко вбачав показ того, що не треба їхати до Бразилії, аби зберегти родинний добробут. В самій еміграції до Бразилії автор вбачав пекло: *«Дитячий плач, жіночі скорбні стони, / Важке зітхання і гіркий проклин, / Тужливий спів, дівочії дисканти, / Се – емігранти»* [7]. Тут цілком логічними можуть бути контрасти, відтворені автором: свій/чужий, рай/пекло, батьківщина/чужина [10, с. 271]. Окрім втрати рідної землі, люди відриваються й від своєї культури, мови, що так само погано впливає на їхню адаптацію на новому місці. так, переживши купу пригод і втрат, емігранти у вірші «До Бразилії» ще сподіваються отримати шанс на нове, краще життя, але жаліються: *«Одно лиш жаль, що вже по-руськи тут / Молиться ні балакать не дадуть»* [7]. На постері представлено розуміння нами опозиції «свій»/«чужий» у творах В. Стефаника та І. Франка.

ЕМІГРАЦІЯ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ ХХ СТ.: ВАСИЛЬ СТЕФАНІК & ІВАН ФРАНКО
КАТЕГОРІЯ «СВІЙ»/«ЧУЖИЙ»:

СВІЙ:

1. Живуть у своїх селах, на рідній землі;
2. Сплікуються з людьми зі свого села;
3. Звикли до самобутності, однакових обставин та стабільності.

«КАМІННИЙ ХРЕСТ»
Еміграція головного героя до Канади. Встановлення камінного хреста – символ його батьківщини для працюючих.

ВАСИЛЬ СТЕФАНІК

«ДО БРАЗИЛІЇ»
Збірка «Мій Ізмарagd»

Еміграція до Бразилії в пошуках кращої долі.

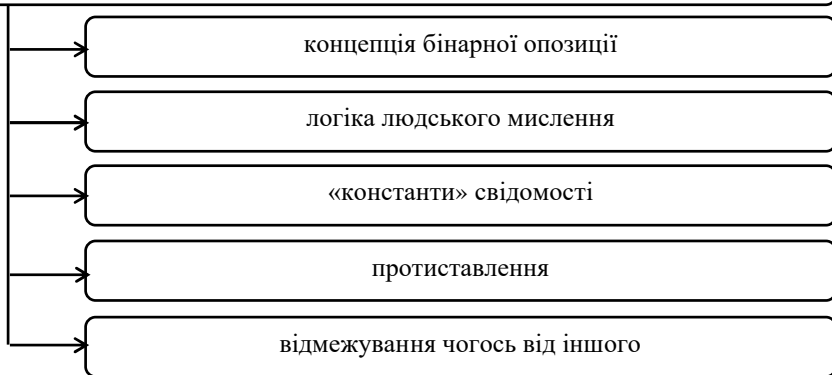

ІВАН ФРАНКО

ЧУЖИЙ:

1. Селяни емігрують в чужі країни;
2. Опиняються серед чужих людей;
3. Заглиблюються в чужі обставини.

Особливості категорій «свій»/«чужий»:

Опозиція «свій»/«чужий» є одним із фундаментальних базових протиставлень, які побутують у наївній, або донауковій, свідомості і, відповідно, в картині світу людини. Якщо розглядати категорію «свій»/«чужий» на прикладі двох творів, а саме «Камінний хрест» В. Стефаника та «До Бразилії» зі збірки «Мій Ізмарagd» І. Франка, можна стверджувати, що представлені твори на тему еміграції базуються на однакових протиставленнях категорії «свій»/«чужий» та містять бінарні опозиції.

«Камінний хрест» В. Стефаника уособлює еміграцію головного героя до Канади. Встановлення камінного хреста – символізація пам'яті про свою

родину для пращурів. Цикл творів І. Франка «До Бразилії» зі збірки «Мій Ізмарад» розкриває тему еміграції до Бразилії в пошуках кращої долі.

В обох творах можна відокремити категорію «свій», що позначена через розуміння людської долі, оскільки люди:

1. живуть у своїх селах, на рідній землі;
2. спілкуються з людьми зі свого села;
3. звикли до самотності, однакових обставин та стабільності.

Категорія «чужий» не стоїть у двох представлених творах одноосібно. Здебільшого – це пояснення письменником необхідності життєвої долі, яка є своєрідним виходом з ситуації, в якій опиняються бідні люди:

1. селяни емігрують в чужі країни;
2. опиняються серед чужих людей;
3. заглиблюються в чужі обставини.

Отже, можна констатувати, що у двох творах різних авторів, порушуються однакові та актуальні на той час проблеми еміграції українського народу. Нами доведено, що новела В. Стефаніка «Камінний хрест» – неперевершене творіння в плані влучно використаних еміграційних символів, що слугують для розкриття проблеми еміграції українців. Стверджуємо, що цикл творів І. Франка «До Бразилії» вважається невід'ємним складником авторського «еміграційного» тексту. Обидва твори лаконічно, але дуже глибоко розкривають образи емігрантів, як окремих особистей, так і збірні образи. Бінарність, яка прослідковується у текстах, є різко контрастною задля розкриття проблеми еміграції через категорії «свій»/«чужий».

Література

1. Гнатюк М.І., Шостак О.О. Начерк драми Івана Франка «До Бразилії»: з історії нереалізованого «еміграційного» тексту. *Слово і Час*. 2019. №3. С. 53–64.
2. Горболіс Л.М. Кінематографічні аспекти візуалізації образу в «Камінному хресті» Василя Стефаніка. *Прикарпатський вісник НТШ*. Слово. 2016. №2. С. 143–150.
3. Подлісецька О.О. Камінний хрест В. Стефаніка та Міф про Сізіфа А. Камю: екзистенційні виміри. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Сер.: Філологічні науки. 2014. №1. С. 94–98.
4. Романів Є. Іван Франко – письменник та економіст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2008. №624. С. 254–257.

5. Стефаник В. Камінний хрест. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=336>.
6. Туницька М. Семантико-граматичні типи фразеологізмів в художній тканині новели Василя Стефаника «Камінний хрест». *Limbaș și context*. 2012. №2. С. 99–104.
7. Франко І. До Бразилії! URL : <https://www.i-franko.name/uk/Verses/DavnjeJNove/DoBrazyliji.html>
8. Шарова Т. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. ORT Publishing. Stuttgart. 2018. №2. С. 28–30.
9. Шостак О. Фольклорні джерела поетичного циклу Івана Франка «До Бразилії». *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського*. Серія: Філологічні науки. 2016. №2. С. 286–292.
10. Шостак О. Цикл Івана Франка «До Бразилії»: грані композиції та поетичної мови. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Філологічні науки (літературознавство). 2017. С. 271–279.

Чуйко А.В.

здобувачка вищої освіти

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

**КАТЕГОРІЇ «СВОГО» / «ЧУЖОГО» В УКРАЇНСЬКОМУ
ПИСЬМЕННОЦЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ 1940-Х РОКІВ
(на матеріалі роману М. Гримич «Клавка»)**

Анотація. У статті розкриваються особливості існування письменницького середовища в Україні 40-х рр. ХХ ст. Акцентовано увагу на функціонуванні в тексті категорій «свого / чужого» в аспекті культури і побуту персонажів твору.

Ключові слова: своя / чужа культура, документалістика, контраст, письменницьке середовище, Спілка письменників.